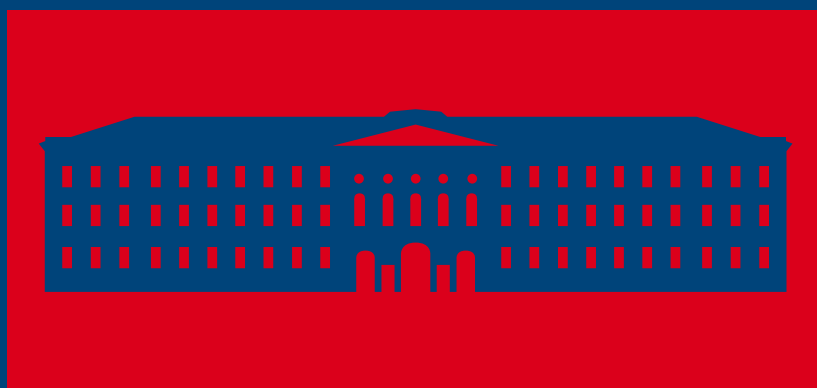


Hubai László

A választástörténeti elemzés alapjai



Dialóg Campus



Hubai László

A VÁLASZTÁSTÖRTÉNETI
ELEMZÉS ALAPJAI

A kiadvány a KÖFOP-2.1.1-VEKOP-15-2016-00001
„A közszolgáltatás komplex kompetencia, életpálya-program és oktatás technológiai fejlesztése”
című projekt keretében készült el és jelent meg.

A kézirat lezárva:
2017. november 16.

Szerző:
Dr. Hubai László

Szakmai lektor:
Péteri Attila Endre

© Dialóg Campus Kiadó, 2018
© A szerző, 2018

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

TARTALOM

BEVEZETŐ	5
1. A VÁLASZTÁSOK KÜLSŐ TÉNYEZŐI: NEMZETKÖZI ÉS REGIONÁLIS HATÁSOK	7
1.2. Szezonális külső hatások	10
2. A VÁLASZTÁSOK BELSŐ TÉNYEZŐI	11
2.1. Tartós belső tényezők	11
2.2. Szezonális belső hatások	12
3. A VÁLASZTÁSOKAT MEGHATÁROZÓ JOGI SZABÁLYOZÁS FONTOSABB ELEMEI	14
4. A VÁLASZTÁSOK FŐSZEREPLŐI: A PÁRTOK ÉS INTERAKCIÓIK	16
5. A VÁLASZTÁSI FOLYAMAT MINŐSÍTŐ MOZZANATAI	19
5.1. A választáson induló jelöltek	19
5.2. A választási részvétel	20
5.3. A szavazás végeredménye	21
5.4. A megszerzett mandátumok megoszlása	22
6. A VÁLASZTÁSI ADATOK TERÜLETI ELTÉRÉSE	24
7. A VÁLASZTÁSOK UTÓÉLETE	26

BEVEZETŐ

A következőkben kísérletet teszünk arra, hogy megadjuk azokat a legfontosabb vizsgálandó kérdéseket és tématerületeket, amelyek ahhoz szükségesek, hogy egy konkrét jelenkori választást – lehetőség szerint – a maga kívánatos teljességében elemezzünk.¹ A választások elemzéséhez sokféle tudomány egy vagy több részterületének felhasználása szükséges, hogy csak a legfontosabbakat említsük: jogtudományok, politológia, statisztika, szociológia, történelem, földrajz, matematika, szociálpszichológia. Ma már elképzelhetetlen egy választás lebonyolítása az informatika célorientált alkalmazása nélkül, mint ahogyan a pártok is élnek az üzleti marketing politikai felhasználásával, vagy éppen a jelöltek kiválasztásánál a pszichológia ösztönös vagy éppen nagyon is tudatos felhasználásával.

A választás egy olyan célorientált folyamat, amely során a résztvevők voksolás révén létrehozott testületet hatalmaznak fel arra, hogy a megbízásukból döntéseket hozzon. A választás így önmagában egy komplex rendszert alkot, s a különböző diszciplínák a maguk tradicionális vizsgálati tárgyai, tudományos konszenzuson alapuló módszerei alapján közelítik meg annak egy-egy oldalát vagy rész-folyamatait. A választás mint kontinuum teljessége azonban csak e különböző tudományok együttes figyelembevételével, az egyes alrendszerek egymáshoz fűződő kapcsolatában érthető meg.

Szélsőséges esetben egyetlen választás alapos, minden fontos tudományágra kiterjedő vizsgálata végén akár egy terjedelmes monográfia több száz oldalas testes kötetét kaphatnánk. A valóság azonban arra int bennünket, hogy egy, a választások iránt érdeklődő olvasó számára maximum 2–3 ív terjedelmű munkánál nem célszerű nagyobb lélegzetű munkát kiadni.² Egyfelől azért, mert egyetlen választásra vonatkozóan egy országos kép megértéséhez szükséges alapismeretek bele kell, hogy férjenek ekkora terjedelembé, másrészt azért, mert egy mű olyan célból születik, hogy azt el is olvassák. Emellett egy-egy tudományág megközelítéséből természetesen igen fontosak a specifikus és részletes elemzések, s ezek szakértői, kutatói el is végzik ezt a munkát egy szűkebb szakmai közeg számára.

A tudományos célból készült vizsgálat esetében mindig szem előtt kell tartanunk, hogy a társadalomtudományok eredendően plurális jellegűek. Nem létezik ugyanis objektív társadalomtudomány, hiszen művelőjének, kutatójának, a publikáló szakembernek is van világnézete. A döntő az, hogy a kutatás végterméke megfelel-e az adott társadalomtudomány szigorú és konszenzusosan hosszú idő alatt kialakult szakmai követelményrendszerének. A tények magyarázatát ugyanis már a publikáció szerzőjének világnézete határozza meg. Számos társadalomtudomány esetében a helyzet még bonyolultabb. Most csak a történeti munkákat hozva fel példaként, azok a művek, amelyek olyan politikai céllal születtek, hogy a múlt birtokbavételéhez adjanak segítséget egyik vagy másik politikai erő számára, nem felelnek meg a tudományos sztenderdnek. Keletkezésük és létük azonban természetes, része a különböző politikai erők között magától értetődően zajló összecsapásoknak. A történetpolitikai harcok egyes időszakokban intenzívebben, máskor kisebb intenzitással, de fontos alkotóelemei az identitáspolitikai küzdelmeknek. Egyszerűbb esetekben a művelt laikus is átlát a szitán, az igényesebb művek azonban a tudományterület specialistájától is töprengést igényelnek.

Jelen munkánkban csak a jelenkori, tehát az 1990 óta megtartott országgyűlési választásokról írunk. A választások további, ugyancsak az általános választójog gyakorlása alapján történő típusai – a parlamenti választások napirendjének ismeretében – már analóg módon könnyen elvégezhetők.

¹ Munkánkat azért nevezzük kísérletnek, mert tudunkkal a szakirodalomban nincs kialakult rendszere és módszertana a történeti választáselemzés szakterületének.

² Egy ív általában 40 ezer karakter leütést jelent.

Ilyenek például az Európai Parlament delegátusainak választása, vagy éppen a települési önkormányzatok megalkotása. Az ugyancsak e családba sorolható országos és helyi népszavazások esetében még könnyebb dolgunk van, ott ugyanis normál esetben csak két párt van: az „igen” és a „nem”, s szabályozásuk is jóval egyszerűbb.³

Miért beszélünk a választások esetében történeti elemzésről? A válasz egyszerű: azért, mert amikor elemezzük, akkor már túl vagyunk a választásokon, tehát megtörtént, azaz történelem. Pusztán azzal a nem jelentéktelen különbséggel kell számolnunk, hogy mennyi idő telt el a vizsgálandó választások óta. Például a dualizmuskori választások – a téma szorosan vett kutatóin kívül – aligha okoznak komoly értelmezési vitát. A jelenkori választások vizsgálatának megállapításai azonban már szélesebb visszhangot válthatnak ki akár a politika iránt érdeklődő közvéleményből is. Nemcsak azért, mert túl közel van hozzánk, hanem mert a főszereplők, és ami talán fontosabb, a szavazók jelentős része még él, s maga a korszak egésze sem lezárt. Nemcsak a választásokat vizsgáló szakembernek, hanem az olvasónak is van világnézete, és ha kortanú volt, akkor egyéni emlékezete is, s mindez jelentősen befolyásolja a kutató tudományosan korrekt megállapításait. Negyedszázad távlatából sem látszanak kellő mélységelességgel azok a tényezők, amelyek az akkori választásokra hatottak. Egyrészt nem hozzáférhetőek azok a források, amelyek az akkori legfontosabb döntéshozók motivációira rávilághatnának. Másrészt a közelség miatt nem láthatjuk tisztán, hogy az adott eseménynek hol van a helye a hosszabb távú történelmi-politikai folyamatokban. Hasonlíthatjuk ezt a diploma átvételének pillanatához, hiszen abban az adott pillanatban még nem tudhatjuk, hogy a kapott minősítésnek milyen szerepe lesz tíz, húsz, s szerencsés esetben hetven év távlatából saját egyéni sorsunk alakulásában.

³ A politológiai szakirodalom – a választásokon való részvétel alapján – megkülönböztet elsőrendű és másodrendű választásokat. A parlamenti választások az elsőrendű választásoknak minősülnek, a többi a másodrendű csoportba tartozik.

1. A VÁLASZTÁSOK KÜLSŐ TÉNYEZŐI: NEMZETKÖZI ÉS REGIONÁLIS HATÁSOK

A nemzetközi viszonyok és azok hatása minden korban megkerülhetetlen jelentőséggel bír minden ország számára. A mára már szinte megszámlálhatatlan ágensből álló bonyolult rendszernek Magyarország nemcsak egyszerű elszenvetője, hanem alakítója is olyan mértékben, mint amelyet az ország különböző területeken képviselt súlya, befolyása és akciórádusza lehetővé tesz. Nincs olyan ország a világon, amely a kölcsönös interdependenciáknak ezt a komplex és napjainkban gyorsan változó rendszerét figyelmen kívül hagyhatná. Ráadásul a potens ágensek száma szigorúan monoton nő, s egyre nehezebben érhető még a nemzetközi viszonyok egyes részterületének kutatói számára is. Ez a komplex rendszer döntő hatással van a hazai választási eredményekre is. Amikor a külső tényezőket elemezzük, akkor úgy tekintünk az országra, mint egy feketedobozra, és azt vizsgáljuk, hogy milyen változások, alakulások, mozgások vannak az ország határain kívül.

A külső feltételek közt megkülönböztetünk tartós tendenciákat, amelyek a választások előtti nyolc, tíz, de akár több évtizedben is jellemzőek lehetnek, és elkülöníthetünk mindig létező szezonális hatásokat. A szezonális hatásokat a választáselemzés esetén mindig a megelőző parlamenti választásokhoz képest nézzük, azaz hogy az előző négy évben milyen változások történtek. Természetesen ez az elválasztás némiképp mesterkéltnak tűnhet, de célszerű megtennünk, mert a közeli, szezonális változások mindig a nagy folyamat részeként, esetleg olykor azzal szembe menve nagyobb erővel hatnak egy konkrét választásra, mint a hosszútávú történelmi trendek. A másik szempont, amivel számolnunk kell, az a három nagy alrendszer, a gazdaság, a társadalom és a politika változásai. Mindegyik fogalom alatt értsük azt, amit közkeletűen érteni szoktunk! Miután ezt a két komponenst így összehoztuk, akár rajzolhatunk is egy háromszor kettes táblázatot. Vízzintesén két sorban a tartós tendenciák és a szezonális hatások, a függőleges oszlopokban pedig a gazdasági, a társadalmi és politikai változások kapnak helyet. Az így kapott háromszor kettes táblázatban szereplő hatféle dolgot kell figyelembe vennünk pusztán már akkor, amikor a külső feltételeket nézzük. Nincs módunk még arra sem, hogy mind a hat cella adattartalmából a legfontosabbakat hatásukat komoly analízis tárgyává tegyük. Lehetőségünk csak a folyamatok jelzésére, ismert jelenségekre és történésekre utaló hívószavak felvillantására van.

1. táblázat

A külső tényezők vizsgálati tematikája

	gazdasági	társadalmi	politikai
tartós			
szezonális			

Nem szorul bővebb magyarázatra, hogy miért a gazdasági rendszer, a gazdasági változások hatását indokolt elsőként sorra venni. A gazdaság az az alap, amelynek változásai indukálják a társadalmi átalakulásokat, s e kettő együttesen sokféle hatást fejt ki a politikai térben, akár hosszú távon, akár rövidebb időskalon vizsgáljuk.¹ Például az Európát 2008 őszén elérő pénzügyi világválságnak a kon-

¹ A gazdasági tényezőknek rendkívül nagy szerepe van a választási eredmények kimenetelében: elég felidézni a történelemtudomány által már részletesen feltárt témát: az 1929–33-as gazdasági válságot. Nagyon különböző

tinensen is rendkívül erős és sokágú következményei lettek. A 2010-es parlamenti választásokon ez még csak szezonális változásként veendő vizsgálat alá, ám 2014-ben, majd feltehetőleg 2018-ban is már mint tartós és sokágú problémaköteggel kell vele szembenéznünk.

Az 1988–1990 között végbement hazai rendszerváltás is nemzetközi tényezők hatására történt. A belső, hazai tényezőknek inkább a rendszerváltás mikéntjében volt szerepe. A nyolcvanas évek közepére a Szovjetunió nemcsak az USA-val folytatott hidegháborús versenyben nem tudott lépést tartani, hanem tetőztek belső strukturális és társadalmi feszültségei is. A fegyverkezési verseny korlátozása, majd a hidegháború végének bejelentése Gorbacsov pártfőtitkár nevéhez fűződik, csakúgy, mint belső reformpolitikájának teljes kudarca. Előbb a kelet-közép-európai államszocialista országok kezét engedte el, majd a Szovjetunió felbomlását sem tudta megakadályozni. Az egyre komolyabb gazdasági nehézségek, az eladósodás olyan társadalmi feszültségeket eredményezett, amelyek teret nyitottak az USA és a fejlett nyugat-európai államok által is szorgalmazott demokráciaexportnak. Az eladósodott országoknak az IMF is csak azzal a feltétellel volt hajlandó újabb hiteleket adni, ha gazdaságukban a piacgazdaság, azaz a kapitalizmus felé tartó reformokat hajtanak végre. Így elkezdtek beengedni a nyugati befektetőket, s a neokonzervatív-neoliberális recept szerint megkezdték az állami tulajdon privatizációját. Ez a folyamat térségünkben az államszocializmus megszűnéséhez vezetett. Ezzel véget ért az első világháború kirobbanásától kezdődött és az államszocializmus megszűnéséig tartó úgynevezett rövid 20. század.²

Amikor 1988–1990-ben az érintett országokban megszűnik az államszocializmus, nagyjából ugyanerre az időre esik az inflexiós pontja egy meghatározó gazdasági folyamatnak. Már a nyolcvanas években nagymértékben megerősödtek a multinacionális vállalatok, a köznyelvben használt kifejezéssel élve, a multik. A kilencvenes években már a világgazdaság elsődleges alanyai nem a nemzetállamok, esetleg a nemzetállamok gazdasági szövetségei voltak, hanem a multinacionális vállalatok. A rövid 20. század végét a mai történetírásban és más, a kérdéssel foglalkozó tudományokban egyre inkább a multinacionális vállalatok primátusának kialakulási folyamatához kötik, s kisebb jelentőséget tulajdonítanak az államszocializmus megszűnésének.

A multik tehát, napjainkban már jól láthatóan, szinte maguk alá gyűrik a nemzetállamot. Létező jelenség, hogy a világgazdaságnak egyre dominánsabban meghatározó tényezői a multik, és egyre kisebb az eszköztára, a lehetősége a gazdaságban a nemzetállamnak. Tehát a legmarkánsabb tényező, hosszú távú trend és a világgazdaságban történő korszakváltás következménye, hogy a multik mindinkább meghatározóak a nemzetgazdaságokkal szemben. Például a régióinkban – de más országokban, akár távolabbiakban is – az állam mindent elkövet, hogy támogatásokkal, kedvező adórendszerrel csalogassa vagy marasztalja saját területén a multinacionális vállalatokat, mert különben nincs elegendő munkahely. Ennek aztán van egy nagyon komoly, minden állampolgárra kiható következménye: amíg a nemzetállamnak van felelőssége és feladata a saját állampolgárával szemben, addig ilyen felelőssége a multinak nincsen. Az államnak a legrosszabb esetben is az a minimuma, hogy mindenkinek ad legalább valamiféle csekélyke ellátást, ami legalább az éhenhalástól megkíméli a lakosságot. A multit ilyen kötelesség nem terheli, saját dolgozói iránt ugyan visel valamiféle korlátozott felelősséget, másokért viszont nem visel semmilyen sem. Ennek ellenhatásaként alakult ki az a felfogás és politikai törekvés, amely megpróbálja a multik figyelmét felhívni társadalmi felelősségük, szerepvállalásuk fontosságára.

válaszok születtek rá a világban: Amerikában például a Roosevelttel által bevezetett New Deal soha nem látott állami beavatkozásokat jelentett a gazdaságban, s mind a mai napig alapvető sarkköve a Demokrata Párt politizálásának. Ugyanez a világválság másként hatott Németországban, ahol abban az időben egy szuperdemokratikus alkotmány létezett. A polgári demokrácia legklasszikusabb szabályai szerint bízták meg a legnagyobb frakcióval rendelkező párt (NSDAP) vezérét, Hitlert kancellárnak. Az állami beavatkozás itt is konszolidálta a gazdaságot, ám politikai következménye odáig vezetett, hogy végül Hitler megszüntette a demokráciát és a többpártrendszerrel, s bevezette a náci diktatúrát Németországban. A harmincas évek polgári demokráciáinak válsága és Hitler expanzionizmusa vezetett az II. világháborúhoz.

² A Kínában végbemenő folyamatok megfontoltabban, de hasonló irányban indultak el, s az ezredfordulóra már az egymással versengő kapitalizmusmodellek világa alakult ki. Hasonló utat követett és követ Vietnam is. Államszocializmusról már csak két zárványban, Észak-Koreában és Kubában beszélhetünk, az utóbbiban is egyre kevésbé.

Jelentős változások mentek végbe a tudomány és a technika világában, a tudományos-technikai forradalom negyedik hulláma meghozta a komputerizációt és a robottechnikát. Ez természetesen a korszak elején még a maihoz képest viszonylag fejletlen volt, mára rengeteget fejlődött, és beláthatatlan távlatok állnak előtte a jövőben. A komputerizáció és robotizáció következménye fokozatosan az lett, hogy a multinacionális cégek, de a nemzeti kereteken belül működő kisebb és középvállalatoknál is alapvetően megváltoztatja a termelési kultúrát és nagyrészt kiiktatja, átalakítja a leginkább költséges tényezőt, az embert. Ez azt jelenti, hogy egyre kevesebb munkavállalóra és más minőségű dolgozóra van szükség nemcsak az iparvállalatoknál, de a mezőgazdaságban és a tercier szektorban (azaz a harmadlagos vagy szolgáltatási szektorban) is. Így tűnik el az egyes munkahelyekről vagy zsugorodik össze a munkásság, és alapvetően ez alatt a szűk két évtized alatt megszűnik a munkásosztály.

Ennek a folyamatnak politikai következményei is vannak, hiszen a szociáldemokrata pártok, de a kommunista pártok is alapvetően a munkásosztályra „lettek kitalálva”. Márpedig ha nincs munkásosztály, vagy folyamatosan zsugorodik, akkor ebből az következik, hogy a szociáldemokrata, illetve a kommunista pártok szavazóbázisa jelentősen csökken. Igaz ez még akkor is, ha a szociáldemokrata pártok az állami alkalmazottak felé is nyitottak, különösen a jóléti kapitalizmus országokban a fel-duzzasztott számú állami alkalmazottak, például az egészségügy vagy az oktatás alkalmazottai iránt.

A globalizációhoz való viszony mára olyan strukturáló tényezővé, olyan politikai törésvonallá vált, hogy a globalizációval szemben felerősödött a nacionalizmus, a nemzeti érzés, vagy az azzal való visszaélés, ami jóval virulensebbé tette a nemzeti konzervatív pártokat, illetve a politikai katolicizmus pártjait. A globalizáció elleni tiltakozás a szélsőjobb oldalon még radikálisabban fogalmazódik meg, lásd Franciaországban a Le Pen-féle mozgalmat, amely középpárttá nőtte ki magát, vagy 2016-ban az osztrák elnökválasztásokon a második fordulóra már egy szabadságpárti, tehát egy szélsőjobb oldali és egy zöldpárti jelölt jutott tovább. Tehát a liberális polgári demokrácia a maga jellemzően középpárti struktúrájával – amely a II. világháború után alakult ki, és bő fél évszázadig eredményesen működött – válságba jutott, és az új, döntően szélsőjobb oldali pártok egyre erősödnek, míg a szélsőbaloldali pártok csak kisebb mértékben.

Az infokommunikációs eszközök széles körű elterjedése nemcsak a munka jellegét változtatta meg, hanem behatolt a háztartásokba, megváltoztatta a szabadidő-eltöltési szokásokat és az interperszonális kapcsolatokat is. Az internet közösségi tereinek felhasználása jelentős versenyelőnyt jelent azon pártok számára, amelyek ezt megfelelően ki tudják használni.

Az emberiség történetének döntően hosszú szakaszában az állami bevételekben, a GDP összetételében és a foglalkoztatottak körében is a mezőgazdaság volt a meghatározó. A legfejlettebb ipari államokban, például Angliában is alig 150 éve kezdődött el, hogy a munkásság létszáma meghaladta a mezőgazdaságban foglalkoztatottakét, Európában pedig a II. világháború után (attól függ, mennyire fejlett egy ország). Nyugat-Európában már a háború alatt végbement az a folyamat, hogy a munkásság, különösen a nagyipari munkásság – amely politikailag különösen fontos tényező – foglalkoztatottakon belüli aránya relatív többségbe került. Tehát jelentős ideig radikálisan nőtt a munkások aránya, majd elért egy plafont, és a két olajválság utáni sokk okozta modernizációban a munkásság létszáma fokozatosan csökkent, míg a tercier szektor a történelem során fokozatosan nőtt. Például ma az Egyesült Államok csaknem 330 millió lakosát látja el az a két százaléknyi ember, aki a mezőgazdaságból él – és itt a 2% az összlakossághoz képest értendő. Nagy-Britanniában sincs már 2–3%-nál több a mezőgazdaságban dolgozók aránya. Magyarországon is már csak 5–6% azok aránya, akik az agráriumból élnek. A munkásság aránya pedig 10–20% között van az alulfejlett közép-kelet-európai régióban, és az összes többi, tehát több mint 70% a tercier szektorban foglalkoztatottnak tekinthető. Ennek olyan politikai következményei vannak, hogy a szociáldemokrácia, illetve a kommunista pártok (amelyek, mint fentebb említettük, közös gyökérből fakadnak, a marxi tanokból) alól kiszerveződik a társadalmi réteg. Jelen korunkban a szociáldemokrácia válságáról olyan értelemben beszélhetünk, hogy nincsenek válaszai a globalizált világ e kihívásaira.

1.2. Szezonális külső hatások

Miután beszéltünk a tartós tendenciákról, villantsunk fel néhány momentumot azokból is, amelyek két választás közötti szezonális hatásokat eredményeznek! Ilyen például a 2008-as gazdasági világválság, amely Amerikában már 2007-ben kitört, Európát 2008-ra érte el. Következmenyei a válságot követő időszak (2009–2013) választásain bármely országban szezonális külső hatásként jelentkeztek. Annak érdekében, hogy az állam csődbe ne menjen, szerte Európában megszorító intézkedéseket vezettek be, amelyeket mindig – hovatartozástól vagy összetételtől függetlenül – annak a kormánynak kellett meghoznia, amelyik éppen hatalmon volt. Ez azt jelentette, hogy a válság utáni választásoknál döntően egy más összetételű, más színezetű, politikai mintázatú kormány alakult meg, hiszen a válságkezelés a tűréshatárt meghaladó terheket rótt a lakosságra. Jóval kevésbé hatott a multikra, bár egyes ágazatokban a fogyasztás visszaesése komoly kihívást jelentett, mint például a járműiparban. A turizmus visszaesése a kisvállalkozókat is érintette, veszteségükön keresztül pedig az e szektorból befolyó adó az állami bevételeket is csökkentette.

Az iszlám fundamentalizmus radikális ága már jó fél évszázada él a terror eszközeivel vagy legalább az azzal való fenyegetéssel. Az azonban, hogy valójában hol és mikor, milyen indokkal vetemedik valóságos terrortámadásra, már szezonális hatás. Az Iszlám Állam minőségileg új helyzetet teremtett, s Szíria és Irak területéről kihatott területen valóban államként funkcionált. A bajt tovább fokozta expanziós szándéka, és „lerakatainak” elszaporodása szerte az iszlám világban. Ráadásul Szíriában polgárháború is kitört, amely során a hidegháborúra emlékeztető módon Oroszország a kormányerőket, az USA pedig az ellenzékieket támogatta. A két hatás egymásra szuperponálódása olyan menekült-hullámot indított el, amellyel az Európai Unió nem tudott megküzdeni, pontosabban az ajánlott német megoldás nem volt működőképes. Ez ma még szezonális hatásként jelenik meg, a globális felmelegedés (a Szahel-övezet államai) és az államok szétesése (Afganisztán, Szomália, Etiópia, Líbia) miatti menekült-hullám rövid idő múlva már tartós hatásként kíván eredményes választ – és nem csak Európától.

A robotika és a biotechnológia fejlődése a leginnovatívabb vállalatoknál olyan fázisba érkezett, hogy bonyolultabb esetekben is képes az emberi munkát helyettesíteni. Ez újabb emberi munkaerőt tesz feleslegessé és növeli a munkanélküliséget. A drónok fejlesztése nemcsak a hadiiparban és a harcászatban ért el magas szintet, hanem ma már a legfejlettebb államokban az internetes vásárlások kiszállítását is ezek az intelligens repülő robotgépek végzik. Ez várhatóan hamarosan tovagyűrűzik, s komoly nyomás alá helyezi az államot a munkanélküliség elleni fellépésben. A megoldásul kínált úgynevezett feltétel nélküli alapjövedelem még a legfejlettebb országokban is elutasításra talál, holott gazdasági akadálya nem lenne. 2016 nyarán Svájcban az erről tartott népszavazáson a szavazók túlnyomó többsége (76,9%) elutasította ezt a megoldást.

2. A VÁLASZTÁSOK BELSŐ TÉNYEZŐI

A belső tényezők vizsgálatakor azt elemezzük, hogy az adott nemzetközi erőterben hogyan viselkedik az ország, illetve melyek azok a tényezők, amelyek kizárólag hazánkban hatnak. A vizsgálati módszertanban használt csoportosítás analóg a külső tényezőkével, mint azt a 2. táblázat is mutatja.

2. táblázat

A belső tényezők vizsgálati tematikája

	gazdasági	társadalmi	politikai
tartós			
szezonális			

Itt elsősorban azzal a nehézséggel kell számolnunk, hogy viszonylag kevés olyan tényezőt találunk, amely eltérne a szűkebben vett régió, a környékbeli posztszocialista államok jellemzőitől. Ennek nemcsak a négy évtizedes államszocialista múlt az oka, hanem az, hogy a régió mint „köztes Európa” már a feudalizmus időszakában is jelentősen elmaradottabb viszonyok között létezett, mint például az egykori Frank Birodalom utódállamai. Tengerpart és gyarmatok híján a kapitalizmus kezdeti szakaszában sem lehettek kedvező pozíciói, s a török elleni két évszázados harc, majd a Habsburg Birodalomba való betagozódás kiegyezésig tartó szakasza az ország erőforrásait nem a fejlesztés és nem a fejlettektől való távolság csökkentésére használta fel.

2.1. Tartós belső tényezők

A rendszerváltás nagy ígérete volt, hogy a piacgazdaság és a polgári demokrácia hazai bevezetése meghozza a várva várt modernizációt: Magyarország egy emberöltő alatt felzárkózik a fejlett nyugat szintjére. Ezt az érzést egy időben erősítették az Európai Unióval folytatott felvételi tárgyalások, majd a tényleges csatlakozás, később a várakozás az „EU-s pénzekre”. Az utolérés már a felvetésekor is illuzórikus volt, hiszen a fejlettség nem egyszerűen gazdasági kérdés, s még ha az is lenne, a megfelelő szintű munkavégzéshez szükséges fegyelem és odafigyelés több generáció alatt alakul ki. Amire kezdettől fogva megvolt a potenciális történelmi lehetőség, hogy a periféria centrumáról a centrum perifériájára kerüljünk, sem sikerült. A kiábrándulás szükségszerűen politikai apátiát, a politikai pártok teljesítményével való elégedetlenséget eredményezett és a jobboldali radikalizmus megerősödéséhez vezetett.

Az ezredfordulóra Magyarországon úgynevezett duális szerkezetű gazdaság alakult ki. Elsősorban a multinacionális vállalatok magyarországi telephelyein csúcstechnológiával előállított, ezért a világon bárhol versenyképes termékeket állítanak elő. Itt fejlett a munkakultúra, magasabbak a fizetések és a gazdaságnak ez a része adja a magyarországi GDP és a kivitel csaknem 60%-át. E mellett létezik egy jóval kevésbé versenyképes, alacsonyabb hatékonyságú, fejletlen vagy közepesen fejlett technológiával dolgozó szektor. Ezek a hazai kkv-k, azaz a kis- és középvállalkozások. Ők adják a GDP kisebb részét, s részesedésük a kivitelben 40% körüli. A közöttük lévő verseny elsősorban abban nyilvánul meg, hogy a fejletlenebbek beszállítói lehessenek a multik hazai „lerakatainak”.

Térségünkben Magyarország az egyetlen, amelyben – legalábbis eddig – szabályosan négyévenként történt a parlamenti választás, s minden országgyűlés kitöltötte a teljes négyéves ciklust. Ez a fajta normakövetés nemcsak abból adódik, hogy a rendszerváltás tárgyalásos módja során a későbbi parlamentivé váló pártok között az átmenet legfontosabb kérdéseiben egyetértés alakult ki, hanem abból is, hogy nem alakult ki olyan válsághelyzet, amelyben az idő előtti parlamenti választás mint megoldás bármely hatalmi eséllyel rendelkező párt érdeke lett volna.³ A választójogi szabályozást – minden problémája, hibája ellenére – 2010-ig olyan konszenzus övezte, amely szintén a stabilitás irányába hatott.

A legádázabb pártpolitikai küzdelmek idején is – immár több mint negyedszázados – egyetértés van a magyar külpolitika hármaskör prioritása kérdésében. Első helyen áll az euroatlanti integráció, aztán a szomszédos országokkal való jó viszony és a határon túli magyarság helyzetének alakulásáért viselt felelősség. A kormányok között mindössze annyi a különbség, hogy a balközép kormányok fontosabbnak tartották a jó szomszédi viszonyt és a konfliktusok tárgyalásos rendezését. A jobbközép kormányok időnként a második helyre sorolták a határon túli magyarság helyzetét olyan szomszédos ország esetében, ahol a magyar kisebbséget hátrányos megkülönböztetés érte, s hajlamosabbak voltak keményebb nyilatkozatok megfogalmazására is. Ezek azonban szórványesetek voltak, s nem bontották meg a bekezdés elején említett prioritást és konszenzust. Ami ez ügyben mégis elhangzott, az inkább a belpolitikai játszma része volt, semmint komoly tartalmi eltérés.

Az eredeti tőkefelhalmozás folyamata egyetlen, mégoly fejlett ország esetében sem volt harmonikus, békés, társadalmi feszültségeket nélkülöző folyamat. Különösen nem lehetett az hazánkban, amely egyrészt megkésett a nyugati országokhoz képest, másrészt pedig a megvalósításához rendkívül rövid idő állt rendelkezésre. Ezért bárhonnan is rekrutálódott az új felső tőkés réteg, komoly kapcsolati tőkével kellett rendelkeznie a politikával, mert egyrészt a privatizáció során az elosztást az állam végezte, másrészt az uniós források közbeszerzésének java részéhez is politikailag manipulált tendereken keresztül lehetett hozzáférni. Mindez nem működhetett korrupció és politikai hála nélkül. Részben innen ered a politika intézményeivel szembeni bizalmatlanság s a vesztesek dühe az egész politikai osztállyal szemben.

A romakérdés a rendszerváltás kezdete óta megoldatlan, noha egyre nagyobb társadalmi problémahalmazzá jelent. 1985-ben még a felnőtt munkaképes roma férfilakosság 85%-a volt jogosult társadalombiztosításhoz kötött ellátásra, s csak 155-a nem, ma az arány fordított. Tehát előbb a rendszer változott meg, majd a társadalmi integráltság különböző fokán élő cigányságot vetette vissza egy korábbi, nagyobb részt társadalmon kívüli állapotba. Az integráció ágensei ismertek, ám az iskolarendszer nem felzárkóztat, hanem tovább szegregál. A roma érdekképviselőt bár formálisan létezik, a belül is erősen tagolt cigány társadalom nem képes érdekeinek érvényesítésére összefogni. Az előítéletes szembenállás pedig mindkét oldalon növekszik azok körében is, akiknek erről saját élettapasztalatai nincsenek.

2.2. Szezonális belső hatások

A társadalmi változások rövid időszak alatt kevésbé megfoghatóak, de gondoljunk csak arra, hogy Magyarországon az 1994 és 1998 közötti parlamenti ciklusban történt meg a privatizációk és gyárbezárások döntő többsége. Ennek következtében egy-másfél millió ember veszítette el a munkahegyét. A nyugati multik egy része akkoriban nem vállalatot, hanem piacot vásárolt, s nem a valóban versenyképtelen vállalatokat tette versenyképesé. Mindezekért a dolgok logikája szerint a felelősség a kormányt terhelte, s a rendszerváltás utáni kormány szükségszerűen belebukott a rendszerváltás során felszított indokolatlan csodavárásba. Így, s szinte minden rendszerváltó országban típusosan

³ Nem értünk egyet Sólyom László volt köztársasági elnökkel, aki egy interjúban azt állította, hogy amennyiben javaslatára a 2008-as gazdasági válság miatt, pontosabban Gyurcsány Ferenc miniszterelnöki lemondása után előrehozott választásokat tartanak, akkor a szélsőjobb nem erősödik meg. A 2009. júniusi EP választásokon a Jobbik már 15%-os társadalmi támogatottsággal rendelkezett, s három delegátust küldhetett Strasbourgba.

a rendszeralapító választások utáni első választásokon a posztkommunista utódpartok visszakерültek a hatalomba, majd utána kiestek onnan. Van ahol tartósan, mint Lengyelországban, ahol el is tűntek a parlamentből, vagy a régiókban néhány államban, ahol ezek a partok a szociáldemokrata jellegük mellett át tudták venni az erős nacionalista retorikát. Ez olyan országokban fordult elő, amelyeknek olyan a történelmük, hogy a baloldali partok is kifejezetten nacionalisták (Szlovákia, Románia, Szerbia, Horvátország). Hazánkban a baloldali partok történelmi hagyománya más, így itt a baloldali partok nem tudták és nem tudják átvenni a nacionalista retorikát. Amikor valóságos javak helyett egy lassú gazdasági fejlődés mellett döntően csak szimbolikus javakat lehet elosztani, ott ezek a partok jelentősen visszaszorultak és elvesztették váltópárti jellegüket.

A felzárkózási ígéret betarthatatlansága, a magyar költségvetés teherbíró képességének hiánya az utóbbi néhány évben felgyorsította a tartós külföldi munkavállalást. Különösen az egészségügyben és más, nyugaton is problémás, kvalifikált munkát igénylő ágazatban vált kritikussá a helyzet. Hasonló veszély fenyeget olyan szezonális ágazatokban is, mint a vendéglátás vagy az építőipar, ahol munkaerőhiánnyal küzdenek a fejlett országokban is. Az angol és a német nyelvtudás okán Nagy-Britannia, Németország és Ausztria a primer célországok. Elsősorban az egészségügy kritikus helyzetében tett a kormány olyan intézkedéseket, amelyek legalább csökkentik a feszültségeket (életpályamodell, ütemezett fizetésemelések). A bérkülönbségek azonban olyan nagyok, hogy a szakadék áthidalhatatlannak látszik, s itthon képzett diplomás fiatal emberek is elmennek, akár mélyen kvalifikációjuk alatti munkát végezni is. Ma már több százezernyi munkavállaló dolgozik külföldön, s a hazautalt jövedelmek aránya eléri a GDP 1%-át. Ez a ma még szezonális probléma könnyen válhat tartós állapottá, bár biztató, hogy a külföldön munkát vállalók döntő többsége megfelelő körülmények között tartósan itthon szeretne élni és dolgozni.

A régóta aggasztó demográfiai folyamatok komoly társadalmi és állami ellátási problémákat okoznak. Különösen az alacsony születésszám jelent tartós problémát, ugyanis a magyar társadalom már a hatvanas évek közepe óta képtelen az önreprodukcióra. A népességfogyás ütemének csökkentésére, a születések számának növelésére komoly intézkedéseket tett a második Orbán-kormány. A 2011-es mélypont után ugyan valamelyest megnőtt a születési kedv, azonban még 2015-ben sem érte el a 2004–2009 közötti évek egyikének számát sem. A születések számának alakulása, lévén kvázi intencionális (szándékos) folyamat, külső eszközökkel – legalábbis kedvező irányba – csak nagyon nehezen és alacsony hatékonysággal befolyásolható.

A vasárnapi boltzár bevezetése akár sikeres, emberbaráti lépés is lehetett volna, hisz számos európai országban így működik a kereskedelem. A KDNP javaslatára hirtelen, társadalmi konzultáció híján bevezetett intézkedés komoly társadalmi ellenállást váltott ki elsősorban a nagyvárosokban. Az e tárgyban beadni kísérelt népszavazási kezdeményezéseket sorra blokkolták, s egyre durvább eszközökkel. A feszültség így akkora méreteket öltött, hogy a miniszterelnök bejelentette, nyitva lehetnek a boltok vasárnap is. Ennek a kereskedelmi dolgozók jó része nem örült, és ezúttal is elmaradtak a nyitva tartás ügyében indokolt, legalább az érintett munkáltatók és munkavállalók szakszervezeteivel folytatott konzultációk.

3. A VÁLASZTÁSOKAT MEGHATÁROZÓ JOGI SZABÁLYOZÁS FONTOSABB ELEMEI

A választást meghatározó jogi szabályozás nagyon különböző szintű jogszabályokból áll, és ideális esetben a jogszabályok koherens és joghézag nélküli együttese határozza meg. A legfontosabb alapelveket az Alaptörvény rögzíti. Az ott lefektetett alapelveknek azonban igen sokféle választási rendszer és annak működéséhez szükséges kellékek egész sora felelhet meg.

Mivel a törvényhozó testület megalkotása a modern állam létének legfontosabb attribútuma, az általános választójog pedig a polgári demokráciák döntő minősítési kritériuma, a kettő összekapcsolása olyan súlyú, hogy erről törvényi erősségű szabályozás szükséges.¹ Az országgyűlési választásokról rendelkezhet egyetlen törvény, így bonyolították le az 1990. és 1994. évi választást. 1998-tól már két törvény szabályozta a választásokat, ugyanis a választási eljárásról 1997-ben önálló törvény született, amely egyértelművé tette a korábbi szabályozást és megszüntette a joghézagokat. A 2010 utáni újraszabályozások egy új rendszer, az illiberális demokrácia megalapítását szolgálták, s mivel ez a legszorosabb értelemben vett jelen, a történelmi véleményalkotás lehetetlen. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a választójog szempontjából ne lehetne a normatív minősítést elvégezni.

A választási rendszer részletesebb ismertetése csak akkor indokolt, ha új szabályozás lép hatályba, vagy a rendszer valamelyik eleme döntő módon befolyásolja a választási folyamat valamelyik elemét, történéseit. Az 1989. évi XXXIV. törvényt az országgyűlési képviselők választásáról érdemes alaposan interiorizálni, mert akkor hat(!) egymást követő választás elemzésekor tudjuk alkalmazni. A nemzetközi besorolásban is a „szuperösszetett” kategóriába sorolt választási rendszerről elegendő annyit elmondani, hogy kétszavazólapos (OEVK – országgyűlési egyéni választókerület – és területi lista), három bejutási csatornás (az országos listának csak kompenzációs szerepe van) és 5%-os a parlamenti küszöb.² Leírhatjuk még, hogy az egyéni jelöltté váláshoz 750 ajánlás szükséges, a területi listaállítás az adott megyében az OEVK-k számához kötött, az országos listaállításhoz pedig hét területi lista szükségeltetik. A hívószavaknál nagyobb terjedelem értékes helyet és olvasói figyelmet von el, s úgy tűnhet, mintha a szerzőnek sem lenne elegendő érdemi mondanivalója a konkrét választásról, ezért menekül jogszabály-ismertetésbe. Ennek még a látszatát is kerülni tanácsos, még egy szakdolgozatban is!

Mivel a 2014. évi választásokat már új törvényi szabályozások alapján bonyolították le, indokoltnak tartjuk, hogy részletesebben foglalkozzunk vele. Mivel a Fidesz a 2010-es választásokon kétharmados többséget ért el, saját érdekei szerint alakíthatta át a választási rendszert is. Ez a legtöbb esetben könnyen kimutatható, s az is megfelel a tényeknek, hogy a korábbi rendszer néhány alapvető hibáját is orvosolta. Ilyen az OEVK-k választójogosultjai közötti nagymértékű aránytalanság, amely sértette a választójog egyenlőségének elvét, vagy a nemzetiségek parlamenti képviseletében régóta fennálló mulasztásos alkotmányértés.

¹ Rendkívüli esetben, amikor nincs legitim törvényhozó testület, ideiglenes jelleggel alacsonyabb szintű jogszabály is intézkedhet. Az 1920. és 1922. évi nemzetgyűlési választásokat két különböző miniszterelnöki rendelet alapján tartották meg.

² 1990-ben 4%-ot kellett a területi listák országosan összesített eredményei alapján elérni, hogy bármely területi listáról, illetve az országos listáról mandátumhoz lehessen jutni. 1994-ben, nem sokkal a választások előtt a küszöböt 5%-ra emelték, közös vagy kapcsolt lista esetén pedig két pártnál 10%-ot, három vagy több jelölő szervezet esetében 15%-ot kellett (volna) elérni. A politikai motiváció egyértelmű, egyrészt a szélsőségesnek mondott politikai pártok bejutásának megakadályozása (Munkáspárt, MIÉP), másrészt a kisebb pártok összefogásának megakadályozására.

A 2010-ben kezdődő ciklus első törvényei között szerepelt a kettős állampolgárságról szóló törvénymódosítás, amelynek nyomán a szomszédos országokban élő magyarság egyszerűsített honosítási eljárásban kérhette magyar állampolgárságát.³ Így a 2014-es választások során a jogosultság kiterjedt azokra a kettős állampolgárságú személyekre is, akik a kijelölt határnapig megszerezték a magyar állampolgárságot, és regisztrációs kérelmük kedvező elbírálást nyert. Ugyanis azok, akik nem rendelkeznek állandó magyarországi lakhellyel, regisztráltatásuk után szavazhatnak az országos listára.⁴ Megkülönböztetést jelentett viszont, hogy az állandó hazai lakhellyel rendelkező, de külföldön dolgozó választójogosultak csak a külképviseleten szavazhattak személyes megjelenés útján.

Az országgyűlési képviselők száma jelentősen csökkent, a korábbi 386-ról 199-re, ebből 106 az OEVK-kra, 93 az országos listára jutott. A létszámcsökkentéssel a területi listás ág kiesett, így a jelöltállítás centralizáltsága, pártközpontoktól való függése tovább nőtt. Az átalakítás további hatása az volt, hogy a többségi elv súlya megnőtt az arányosság rovására. Az „egyszerű” választópolgár számára ez nem sok változást jelentett, hiszen maradt a kétszavazólapos rendszer, a második forduló viszont elmaradt. Az egyfordulós rendszerben relatív többséggel lehetett mandátumhoz jutni.

A jelöltté válás feltételei könnyebbé váltak, a megnagyobbodott területű választókerületekben relatíve kevesebb ajánlás szükséges. A nagyszámú valóságos és csak próbálkozó jelölt azonban nem ennek volt köszönhető, hanem annak, hogy a jelöltek, illetve az országos listát állító pártok jelentős mértékű állami támogatást kaptak, továbbá, hogy egy választópolgár tetszőleges számú ajánlást tehetett. A kormánypárt ilyen módon megosztotta, elaprózta a tőle balra, illetve jobbra álló ellenfeleit. Ugyancsak a Fidesz érdekeit szolgálta, hogy az országos lista kompenzációs jellege megmaradt, a ténylegesen leadott szavazatokhoz hozzáadták a mandátumot nem eredményező, a vesztesre leadott szavazatokat is, sőt a győztesek azon voksait is, amelyek meghaladták az első hely megszerzéséhez szükséges mennyiséget. Ez utóbbi a győztest amúgy is preferáló rendszert szintén további előnyös pozícióhoz juttatja.

A választási törvény a bennfoglalt szakaszok összességével meghatározza a parlament összetételét is. Egyrészt eldönti, hogy a választások arányosságát vagy a kormányzati stabilitást tartja-e fontosabbnak. A jelenkori szabályozásban a stabilitás élvez prioritást, az arányossági elemekre ugyan figyelmet fordít, de csak annyira, hogy túlzott aránytalanság ne alakulhasson ki. Másrészt megakadályozza, hogy fragmentált pártrendszer alakulhasson ki a parlamentben, azaz ne kerülhessen túl sok párt a parlamentbe. Ez ugyanis gyakran megnehezíti a kormányalakítást, azaz túl sok párt kellene ahhoz, hogy a kormány mögött biztos parlamenti többség alakuljon ki.⁵ A rendszerben kettős szűrő működik, először a megfelelő számú ajánlás összegyűjtése jelenti a próbatételt, másodszer a listás szavazásra vonatkozó parlamenti küszöb meghatározása.

³ 2013 tavaszára 422 ezren kértek állampolgárságot, 2015 nyarára már 700 ezren tették le az állampolgársági esküt. A regisztráció lezárulása előtti időpont esetében ilyen adat nem áll rendelkezésünkre.

⁴ Csaknem 228 ezer főt regisztráltak, közülük 194 ezren szavaztak, ebből 129 ezer érvényesen, azaz ennyi voks mellé leadott dokumentum felelt meg az alaki kellékeknek. Közülük 95% a Fideszre szavazott.

⁵ Nem minden országban van így. Izraelben a politikai sokszínűséget és annak parlamenti reprezentációját nagyobb alapértéknek tartják, mint a kormányozhatóságot. A 120 fős Kneszet esetében kezdettől, 1948-tól létezett ugyan egy implicit 1%-os határ, a kilencvenes évek elején előbb 1,5%-os, majd a szintén szigorúnak nem mondható 2%-os bejutási küszöbrel próbálták a túlzott fragmentáltságot csökkenteni.

4. A VÁLASZTÁSOK FŐSZEREPLŐI: A PÁRTOK ÉS INTERAKCIÓIK

Politikai pártok és az őket megszemélyesítő jelöltek nélkül ma elképzelhetetlen egy országgyűlési választás. Ez egy hosszú történelmi fejlődés eredményeként alakult ki, a népképviselési alapon rekrutálódó törvényhozás indulásakor, országonként változó időben, 150–200 éve az összefüggés még fordított volt. Hasonló érdekeket képviselő, közeli nézeteket valló képviselők klubjaiból, lobbicsoportjaikból alakultak ki a parlamentekben a politikai pártok. Mások társadalmi rétegeket, világnézetet képviselve alakítottak pártokat, s indultak versenybe a parlamenti mandátumokért. A politikai pártokkal általában a politikatudomány, konkrét pártok történetével elsősorban a történelemtudomány foglalkozik.¹

A pártok bemutatásakor, tekintettel a választásokon induló jelölő szervezetek nagy számára, nem törekedhetünk teljesen egyenlő terjedelemre.² Csoportképző viselkedésünket a színházi rendezőéhez hasonlíthatjuk, aki a próbák során jóval nagyobb időt és figyelmet szán a főszereplőknek, mint az epizodistáknak, nem is beszélve a statisztákról. Mivel mi már ismerjük a választás végeredményét, könnyű dolgunk van a csoportosításkor. Ilyen lehetséges csoportosításra találhatunk példát a következő fejezetben akár a jelöltállítást, akár a választási eredményeket bemutató táblázatban.

A parlamentbe jutott pártok esetében célszerű bemutatni az előző választások óta eltelt időszak legfontosabb eseményeit és teljesítményeit, amelyek kihatottak a választási eredményre. Egy-egy párt választási programja három-négy legfontosabb elemének kritikai bemutatása elegendőnek látszik, különben elveszünk a részletekben. Célszerű ismertetni az országos lista első öt szereplőjét is, hiszen ők fémjelzik a pártot a választóközönség előtt. Érdeemes feltüntetnünk a párton belüli funkciójukon túl azt is, hogy milyen kormányzati tisztségeket töltöttek be, amikor kormányon voltak. A főváros esetében – természetesen csak akkor, ha van területi lista – elegendő a listavezető hasonló adatainak megadása. Amennyiben a pártelnök nem szerepel az imént említett hat név között, akkor érdemes megadni, hogy hol indul mandátumszerző eséllyel. Olyan párt(ok) esetében, amelyek még nem voltak parlamenti pártok, nélkülözhetetlen megadni néhány szóban politikai profiljukat, pártcsaládhoz való tartozásukat, pártszervezetük típusát stb. Mindezt olyan fogalmakkal, amelyeket a politológiai szakirodalom használ a pártok profiljának egymondatos jellemzésére.

A pártok következő csoportját azok alkotják, amelyek nem jutottak ugyan a parlamentbe, de társadalmi támogatottságuk meghaladta a költségvetési támogatás juttatásához szükséges 1%-ot. Ilyen jelölő szervezeteknél elegendő a legfontosabb egy-két programelem és a pártot fémjelző listavezető és/vagy pártelnök, esetleg máskor már meghatározó politikus nevének megadása. Amennyiben egy parlamenti párt ebbe a csoportba vagy még „lejjebb” csúszik, akkor az előző ciklusban történtek és a lecsúszás tételezett okainak ismertetése is indokolt.

Az 1% alatti pártokon belül is képezhetünk csoportokat, ha azt nagy számuk indokolja. Megkülönböztethetjük őket a szerint, hogy sikerült-e területi listát állítaniuk, vagy ha ilyen már nem része a választási rendszernek, akkor az OEVK-ban állított jelöltek száma alapján. Ezen pártok esetében

¹ A pártrendszerekről önálló tantárgy indul a továbbképzésen, így az alfejezetben csak a választás történelmi elemzéséhez legszükségesebb szempontokat ismertetjük.

² 2014-ben 18 párt vagy pártszövetség állíthatott országos listát, az OEVK-kban 53 jelölő szervezet indíthatott jelölteket a függetlenségen túl. Továbbá 13 nemzetiségi önkormányzat szintén élt a listaállítási jogával.

elegendő két-három mondat, a politikai profil korábban vázolt módjának megadása és vezetőjének, esetleg más közismert személyiségének feltüntetése.

A pártok mint a modern kori politikai élet legfontosabb szereplői csak egymással történő interakciójukban létezhetnek, onnan nyerik értelmüket. Erre utal a szó eredete is: a latin kifejezés szótári alakja *pars, partis* (f), jelentése rész, oldal, darab. A legtöbb indoeurópai nyelvben is ez a szó gyöke, és más nyelvcsaládokba is átvették.³ A pártok természetes létezési módja a versengés a választók voksaiért, így még a legszorosabb szövetségben lévő pártok között is létezik táplálékkonkurencia.

A pártversengés legintenzívebb szakasza éppen a választás kiírását követő hivatalos választási kampány. A jelenkori választási kampányok többféle értelemben is totálisak. Egyrészt az egész megelőző parlamenti ciklusban folytatódik, természetesen jelentősen kisebb intenzitással. Másrészt eszközökben nem válogat, az ideálisnak tartott racionális vita helyett – de legalábbis mellett –, eszközökben nem válogató lejárató kampány, karaktergyilkosság, szélső esetben fenyegetés, zsarolás is megjelenik. Harmadrészt eluralja a média legtöbb ágensét, s a használható hirdetési helyek megtelnek választási plakátokkal, a postaládák szórólappokkal, a politikai rendezvények tömege várja a választójogosultakat. Negyedrész a választó maga is totalizálódik, egyszerre elszenvedője és cselekvő részese a kampánynak, bevonása az érzelmekre és az értelemre ható ingerekkel, hihetetlenül rafinált manipulációs technikák segítségével történik. Tetszik ez vagy sem, ez a mai választási kampányok természete, korjelenség, felesleges róla minden moralizálás, mert a folyamat megváltoztathatatlan. A gond csak akkor van, ha a „nemes” versengésben nem érvényesül az esélyegyenlőség.

A pártokat bemutató seregszemle után következik a választási harc ismertetése és értékelése. Ebből az ezerarcú folyamatból a leglényegesebb elemek ábrázolására van csak módunk, a parlamentbe jutásra esélyes pártok, elsősorban a két-három legnagyobb párt kampányának ismertetésére van lehetőségünk. E kampány – szélsőséges megfogalmazásban – egy nagyotmondóverseny, ígértlicitek halmaza. A pártok legjobb arcukat kívánják ilyenkor megmutatni, a legégetőbb kérdések megoldását ígérik, a szép és boldog jövőt. Egy analógia talán segít jobban megérteni a kampány lényegét: olyan ez, mint az emberek magánéletében az udvarlás, a résztvevők legelőnyösebb pozíciójukat felvéve ígérik a boldog jövőt. Normális esetben ez nem tudatos megtévesztő magatartás, egyszerűen a vágyott cél elérése érdekében tudattalanul módosult magatartás. Az édes hatalom megszerzése érdekében a pártok hasonló módon – gyakran bennük sem tudatosult – megtévesztő magatartást is folytatnak.

A választási program, amely néppártok esetében általában minden társadalmi réteg legfontosabb problémáinak megoldását ígéri, meglehetősen terjedelmes és szakszerű, s általában az értelmiség közéleti kérdések iránt fogékony részének írják. A köznapi választóhoz a fő üzenetek jelmondatokban, egyszerű képi megfogalmazásokban, jól megjegyezhető jelszavakban jutnak el. A legfőbb kampányüzenetek ismertetését és ütköztetését szintén e részben indokolt ismertetni. Amennyiben a két legesélyesebb párt miniszterelnök-jelöltjei nyilvános vitát folytatnak, azt szintén itt ismertetjük.

A kampány üzenethordozóinak minőségi adataihoz jóval könnyebb hozzáférni, mint a mennyiségiekhez. A különböző plakátfajták száma, a lapokban megjelenő hirdetési felületek, a rádiós és televíziós kampányspotok mennyiségi adatai már jóval nehezebben összegezhetők. A legfontosabb adat, hogy összességében és részleteiben mennyibe is kerül egy adott párt kampánya, a maga teljességében ma szinte kideríthetetlen. Vannak ugyan a törvényesség és az esélyegyenlőség érdekében ezt vizsgáló civilszervezetek, ám az általuk meghatározott mennyiségi adatok naturáliákban (természetbeni járandóságokban) és összességükben is csak közelítőek lehetnek. Ismertetésükre szintén a kampány elemzése során kerülhet sor. A kreativitás és az új infokommunikációs eszközök felhasználása, a közösségi portálokon való megjelenés különösen az erőforráshiányos pártok esetében jelenthet komoly hozadékot.

A választási kampánynak a szavazás kimenetele szempontjából a szerző nem tulajdonít akkora jelentőséget, mint általában szokás. Azt gondoljuk, hogy a választás előtti hónapokban már kialakult a politikai közérzetnek az a mintázata, amely igen közeli lehet a végeredményhez. Ehhez képest nagyjából nagy pártok esetében 2 százalékpontot hozhat vagy vihet egy jó vagy rossz kampány, ki-

³ Például: *party*, *die Partei*, *partí*, *партия* (*partyija*), *partito*, *partido*, *partia* stb.

sebb pártok esetében legfeljebb 1 százalékpont körüli. Ennek persze döntő jelentősége lehet abban az esetben, ha az adott párt a bejutási küszöb körüli támogatottsággal rendelkezik.

Ennek a nem túl magas értéknek, amit a kampány jelent, szoros küzdelem esetén perdöntő jelentősége lehet: nem volt törvényszerű a Horn-kormány bukása 1998-ban vagy a Fidesz választási veresége sem 2006-ban. Mindkét esetben az egyik oldalon egy elhibázott kampány, a másik oldalon viszont egy sikeresen folytatott akciósorozat egymásra hatásának van csak értelmezhető jelentősége.

1998-ban nem volt „leváltós” hangulat, az 56,26%-os részvétel nemcsak a legalacsonyabb a rendszerváltás óta megtartott választásokon, hanem a hét választás átlagánál is több mint 9 százalékponttal alacsonyabb. Az MSZP a sikeres folytatást állította középpontba, míg az SZDSZ a „Tartsuk a jó irányt!” szlogennel kampányolt. Tették mindezt akkor, amikor a Bokros-csomag megszorító intézkedéseit éppen az alsóbb társadalmi státusú csoportok szenvedték meg a legjobban. Tették ezt ahelyett, hogy a megszorító intézkedések gazdaságstabilizáló eredményeit úgy hangsúlyozták volna, hogy immár adottak a kedvező népjóléti intézkedések feltételei. A „Folytatjuk.” jelszó mindkét oldalon a lábbal szavazásra ösztönzött. A baloldali peremszavazókra úgy hatott, hogy ilyen folytatást nem kívánva otthon maradtak, a jobboldaliak pedig „Ezt ne folytassátok!” érzülettel mentek el szavazni. A Fidesz pedig a „Több mint kormányváltás, kevesebb mint rendszerváltás.” jelszavával a változás lehetőségét villantotta fel. Egyetlen parlamenti pártként, amely még nem volt kormányon, a polgár szó középpontba állításával és a szétagolt jobboldal integráló erejének felmutatásával sikeres kampányt folytatott.⁴ Az MSZP csak az első forduló után szakított a csendes kampánnyal, ekkor azonban már késő volt. Az előző két választással szemben a második fordulóban a majdnem 1%-kal magasabb részvétel (lásd 1. ábra) már nem tudta kormányon tartani az addigi koalíciót.

2006-ban a Fidesz „Rosszabbul élünk, mint négy éve.” jelmondata elhibázott szlogen volt, mert nemcsak, hogy ellenkezett a lakosság nagy részének tapasztalatával, de az EU-ba való belépés optimista hangulata sem a deprimáció felé mutatott. Az új szocialista párti stílust felmutató, dinamikus Gyurcsány a miniszterelnöki vitából is jobban jött ki, mint Orbán. Az ekkorra már jól működő két nagy tömbben a két nagy párt számított igazán, s az „Egy a tábor, egy a zászló.” orbáni jelmondata riasztóan hatott a Fideszt nem kedvelő jobboldali és habozó centrista szavazókra. A potenciális koalíciós társsal, az MDF-fel kapcsolatos barátságtalan Fidesz-lépések sem voltak szerencsések, kispártként ekkor már nem lévén, szavazói tartalék sem maradt. A másik oldal kispártja, az SZDSZ arcként megjelenő „Kovács Pisti” csibészes figurája viszont fontos ágense volt a parlamentben maradásnak.

⁴ Az MSZP több hibát is elkövetett, Horn Gyulát cserbenhagyta politikai ösztöne, szükségtelenül ő nevezte meg a fő választási kihívónak a Fideszt, „fiatal konzervatívokról” beszélt. A parlament utolsó heteiben a bős–nagygyarosi vízlépcső felépítésének ígérete szintén szerencsétlen és időben elhibázott lépés volt. A Fidesz MDF-fel való részben közös indulása, majd a második forduló előtti visszaléptetések szintén szükségesek voltak a kormányváltáshoz.

5. A VÁLASZTÁSI FOLYAMAT MINŐSÍTŐ MOZZANATAI

Ha általában „csak úgy” beszélgetés közben szóba jön egy választás, akkor úgy tűnik, mintha egy eseményről lenne szó. Ha kicsit részletezőbben beszélünk róla, akkor hamar kiderül, hogy események, történések egész sorát értjük alatta. Amikor választást elemzünk, akkor egy nagyon is összetett, sok elemből és történésből álló folyamatot vizsgálunk. Az elemzés szempontjából itt és most a négy legfontosabb minősítő mozzanatot kell kiemelnünk: a jelölés, részvétel, a szavazás és a megszerzett mandátumok megoszlása.

5.1. A választáson induló jelöltek

A jelöltállítás a választásokon való indulás törvényi feltétele, 2014-ig ajánlószelvényeken, onnantól kezdve ajánlóíveken történik. A területi és/vagy országos listaállítás szabályozott módon kötődik az egyéni választókerületekben állított jelöltek számához. Az adatokat célszerű táblázatban oly módon elrendezni, hogy könnyen áttekinthető legyen. Jelen esetben különválasztottuk az országos listát, a csak területi listát és a csak OEVK-jelölteket állító jelölő szervezeteket. Példaként azért választottuk a 2002. évi választást, mert ez a rendszerváltás óta eltelt időszak középső, 4. választása, nem indult rajta túl sok párt, így könnyebben áttekinthető, mint más választási években.

A jelöltállítás adatait áttekintve már a választások előtt fontos következtetéseket vonhatunk le a pártok valószínűsíthető társadalmi támogattságáról. Az országos lista hiánya azt mutatja, hogy oly kevés OEVK-ban van az adott pártnak jelöltje, hogy a parlamentbe jutásnak igen kicsi a valószínűsége, s 1990 óta nem is fordult elő. Az országos lista oszlopában szereplő számoknak, tudniillik hogy hány nevet tartalmaz az adott párt országos listája, nincs különösebb jelentősége annak felmutatásán túl, hogy rengeteg képviselőnek alkalmas politikusunk van.

Amennyiben figyelembe vesszük a választások előtt megjelenő közvélemény-kutatási adatokat, akkor nagy valószínűséggel azt is meg tudjuk „jósolni”, hogy melyik párt milyen eredményt érhet el a szavazás során. Ez azonban magától értetődően csak valószínűségi alapot jelent még akkor is, ha ismerjük az egyes választókerületek politikai irányultságának stabilitási fokát. A közvélemény-kutatási adatoknál is célszerű egyrészt több cég mérését, másrészt az időbeli tendenciát is figyelembe venni.

A jelöltek vizsgálatánál figyelniük kell arra, hogy a lehetséges koalíciós partnerek közös jelöltállítására milyen mérvű, mert ez szélső esetben döntően befolyásolhatja a választás végeredményét. Jelen példánkban a Fidesz és az MDF teljes egészében közös jelölteket és közös listát állított, míg az akkor ellenzéki „koalíció”, az MSZP és az SZDSZ inkább önálló jelölteket és önálló listákat állított. Nincs azonban olyan összefüggés, amelyik útmutatást adna arra nézve, hogy melyik lehet az eredményesebb. A jelöltállítást nemcsak szinkronban, egy adott időpontban érdemes áttekinteni, hanem a korábbi választások adataival összevetve, idősoros vizsgálat is indokolt.

A jelölés sem csak egy aktus, hanem maga is egy folyamat, egyfelől a pártokon belül az egyik legfontosabb történés a választások előtt, másfelől pedig a választásokon való indulás nélkülözhetetlen feltétele. Az ajánlások érvényességének megállapítása komoly munkát és felelősséget jelent a választási szerveknek. Az a mozzanat sem hagyható figyelmen kívül, hogy az ajánlások gyűjtése közben találkozik a választópolgár és a pártaktivista. Ritkán szoktunk arra gondolni, hogy ez az ajánlási időszak valóságos politikai tömegmozgalom, másrészt arra, hogy e találkozás – még elutasítás esetén is – fontos részmozzanata a képviselői demokráciának.

3. táblázat
A választásokon induló jelöltek száma és aránya pártonként – 2002

Ssz.	Párt	Egyéni választóke- rület		Területi lista		Orsz. lista
		N	%	N	%	N
1.	Fidesz + MDF	176	100,00	20	100	174
2.	Független Kisgazdapárt	148	84,09	20	100	174
3.	Magyar Szocialista Párt	170	96,59	20	100	173
4.	Magyar Igazság és Élet Pártja	176	100,00	20	100	174
5.	Munkáspárt	148	84,09	20	100	174
6.	Összefogás Magyarorszáért Centrum	126	71,59	20	100	99
7.	Szabad Demokraták Szövetsége	174	98,86	20	100	174
8.	Új Baloldal Párt	25	14,2	7	35	48
	MSZP és MSZDP közös jelölt	4	2,27			
	MSZP és SZDSZ közös jelölt	2	1,14			
9.	Kisgazdapárt a Kisgazda Szövetség Pártja	12	6,82	1	5	
10.	Magyar Vállalkozó Egységpárt	5	2,84	1	5	
11.	Magyarországi Roma Párt	2	1,14	1	5	
12.	Reform Kisgazdapárt	15	8,52	4	20	
13.	Szociáldemokrata Párt	4	2,27	1	5	
14.	Demokratikus Roma Párt	1	0,57			
15.	Független Magyar Demokrata Párt	1	0,57			
16.	Korrupcióellenes Polgári Demokrata Párt	1	0,57			
17.	Magyar Érdek Pártja	1	0,57			
18.	Magyar Nyugdíjasok Pártja	2	1,14			
19.	Magyar Szocialista Munkáspárt	1	0,57			
20.	Magyarországi Zöld Párt	7	3,98			
21.	Összefogás a Fennmaradásért Szövetség független jelöltek	3 40	1,7 22,73			
Összesen/átlag		1244	7,07	155	7,75	1190

5.2. A választási részvétel

A választásokon való részvétel az állampolgári aktivitás egyik legfontosabb indikátora. Minél magasabb azoknak az aránya, akik részt vesznek a törvényhozó hatalom megalkotásában, annál magasabb fokú legitimitással rendelkezik maga a parlament és a kormány is. Ez azonban erősen függ az adott ország történeti hagyományaitól és politikai kultúrájának fokától is.¹ Az alábbi táblázatban a 2010. év választásának adminisztratív adatait foglaltuk táblázatba.

4. táblázat
A szavazás adminisztratív adatai – 2010. 1. forduló

A választókerület típusa	Választó- jogosultak	Választáson részt vettek *		Érvényes szavazatok		Érvénytelen szavazatok	
	száma	száma	aránya	száma	aránya	száma	aránya
egyéni	8 034 394	5 172 222	64,38	5 114 570	98,93	55 428	1,07
listás	8 034 394	5 172 221	64,38	5 132 531	99,27	37 908	0,73

! Az urnából hiányzó szavazólapok száma az egyéni választókerületekben 5197, a listásokban 5006.

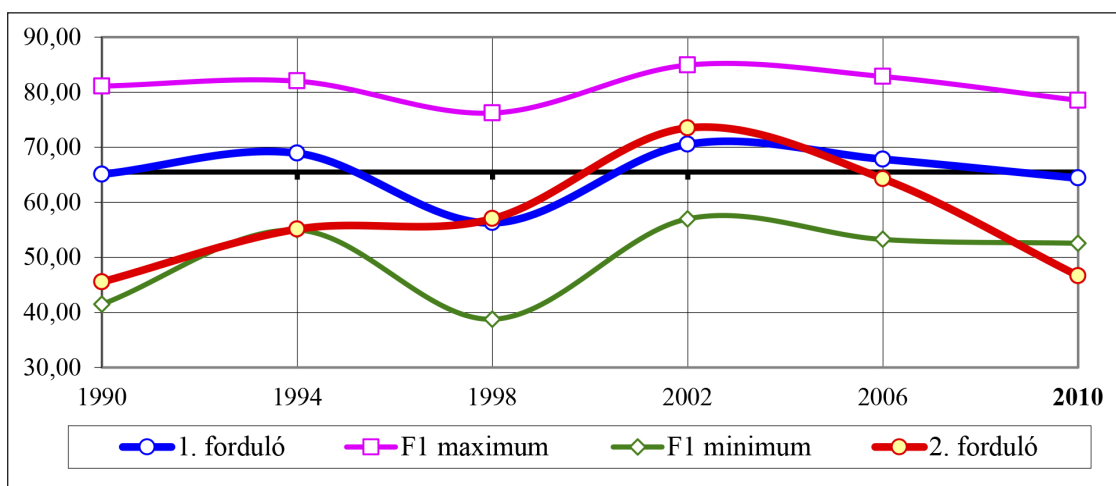
* A választójogosultak és a szavazók létszámának a valóságban egyeznie kell, az eltérés oka csak a szavazóköri adatok összevetése után lehetséges.

¹ Az angolszász országokban a választójog gyakorlása személyes regisztráció útján történik, s csak a politikailag aktív lakosságot tekintik olyannak, mint akik a legitimitáció forrásai. Más országokban viszont kötelező a szavazás (Belgium, Görögország), vagy alkotmányos köteleesség (Olaszország).

A 2014. évi választás előtt a szavazásokon a választási törvény az érvényességet a részvételi arányhoz kötötte. A választójogosultaknak az első fordulóban 50%-a, a másodikban 25%-a kellett, hogy megjelenjen ahhoz, hogy az adott – listás vagy egyéni – választókerületben a szavazás érvényes legyen.²

Az alábbi ábrán az azonos törvényi szabályozás mellett megtartott hat országgyűlési választás adatait ábrázoltuk egy vonaldiagramban. Számos kérdés tehető fel arra nézve, hogy melyik választási évben milyen tényezők magyarázzák a részvétel adott mértékét. Úgy a kérdések feltevését, mint a válaszkísérleteket az olvasóra bízuk, és szíves töprengésére ajánljuk.

A hat választás átlagban 65,50%-os részvételt mutat, s ha a 2014-es 61,73%-os részvételt is figyelembe vesszük, akkor az átlag 64,96%-os. Ez az arány a kelet-közép-európai régióban, a poszt-szocialista államokban jónak mondható, sőt a 2000-es években már a nyugat-európaival is kiállja az összehasonlítást. A visegrádi négyek esetében nemcsak 50%, hanem 40% alatti részvétel is előfordult már a parlamenti választásokon, nem is beszélve a balkáni országokról. Nyugat-Európa fejlett demokráciáiban is tendenciaszerűen csökken a választási részvétel, elsősorban a fiatalok körében aggasztó a távolmaradás. Számos más tényező mellett ez is mutatja a polgári demokráciák szaporodó válságjelenségeit a politika szférájában.



1. ábra

A választásokon való részvétel aránya – 1990–2010

5.3. A szavazás végeredménye

Az előző alfejezetben, a választási részvételnél közölt adminisztratív adatoknál is nagyobb jelentősége van a választás politikai adatainak, azaz a jelöltek állító szervezetek szavazás révén kimutatott társadalmi támogattságának. Ennek alapján rekrutálódik a törvényhozás mint elkülönült hatalmi ág megújuló összetétele.

² Az érvénytelenül voksoló választókerületekben mások voltak a második fordulóban való indulás feltételei is, listás kerületben csak 1998-ban kellett két megyében második forduló tartani.

5. táblázat
A szavazatok megoszlása pártok szerint – 2010

A jelölő szervezet neve	Egyéni választókerület		Területi lista	
	N	%	N	%
Civil Mozgalom	34 938	0,68	45 863	0,89
Fidesz–KDNP	2 732 965	53,43	2 706 292	52,73
Jobbik Magyarországért Mozgalom	836 774	16,36	855 436	16,67
Lehet Más a Politika	259 220	5,07	383 876	7,48
Magyar Demokrata Fórum	72 768	1,42	136 895	2,67
Magyar Szocialista Párt	1 088 374	21,28	990 428	19,30
MDF + SZDSZ	12 652	0,25	–	–
MDF + Összefogás Megyénkért (SZSZB)	4 052	0,08	–	–
Fidesz + KDNP + Vállalkozók Pártja (MVMP)	10 661	0,21	–	–
Magyar Igazság és Élet Pártja	2 345	0,05	1 286	0,03
Magyar Kommunista Munkáspárt	5 668	0,11	5 606	0,11
Magyarországi Szociáldemokrata Párt	3 156	0,06	4 117	0,08
Összefogás Párt	3 422	0,07	2 732	0,05
Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt	381	0,01		
Magyarok Egymásért Szövetsége	1 027	0,02		
MCF Roma Összefogás Párt	491	0,01		
Somogyért Szövetség	7 470	0,15		
Torgyán–Kisgazda–Koalíció	3 079	0,06		
Zöld Baloldal	1 425	0,03		
független	33 702	0,66		
ÖSSZESEN/ÁTLAG	5 114 570	100,00	5 132 531	100,00

Kisebb jelentőségű ugyan, de itt dőlhet el azoknak a pártoknak is a sorsa, amelyek nemcsak, hogy nem jutottak be az országgyűlésbe, de még az 1%-os küszöbértéket sem érték el. Ez az a határérték, amely fölött állami támogatás jár a pártoknak. Ilyen támogatás híján a működés minimuma is szinte lehetetlen, s legalább ötven ilyen törpepárt tűnt el a választási versengésben elvérezve.

5.4. A megszerzett mandátumok megoszlása

A választás végeredménye nemcsak a pártok társadalmi támogatottságát mutatja meg, hanem ennél is fontosabb funkciója, hogy egy transzformációs mechanizmus révén a parlament összetételét is meghatározza. Az a módszer (az úgynevezett mandátumallokációs rendszer), ahogyan a szavazatokból mandátum lesz, a választási rendszer egyik meghatározó jellemzője még akkor is, ha a nyilvánosság nem, csak a szakemberek figyelnek rá. A következő táblázatban bemutatjuk az 1998. évi választás után létrejött mandátummegoszlást pártok szerint.

6. táblázat
Képviselői mandátumok megoszlása pártok szerint – 1998

A párt neve	Egyéni jelöltek		Területi lista		Országos lista		Összesen	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Fidesz-MPP	90	51,14	48	37,50	10	12,20	148	38,34
MSZP	54	30,68	50	39,06	30	36,59	134	34,72
FKGP	12	6,82	22	17,19	14	17,07	48	12,44
SZDSZ	2	1,14	5	3,91	17	20,73	24	6,22
MDF	17	9,66					17	4,40
MIÉP			3	2,34	11	13,41	14	3,63
független	1	0,57					1	0,26
összesen	176	100,00	128	100,00	82	100,00	386	100,00

A táblázatból jól nyomon követhető és elemezhető a kétszavazólapos (egyéni jelölt, illetve területi lista) és három bejutási csatornás (az előbbieken alapján plusz az országos kompenzációs listáról) bejutott képviselők száma és aránya. Ilyen elemzés elvégzésekor is érdemes megtenni az összehasonlítást legalább a négy évvel korábbi választások frakcióarányaival.

6. A VÁLASZTÁSI ADATOK TERÜLETI ELTÉRÉSE

A választási adatok területi eltéréseivel a társadalomföldrajz egy speciális részterülete, a politikai geográfia, s azon belül a választási földrajz foglalkozik.¹ A területi eltérések vizsgálatához – az országos vizsgálat esetén – elegendő az egyéni választókerületek szerinti térkép (a statisztikában hivatalosan kartogram) készítése és vizsgálata.²

A vizsgálathoz – annak ellenére, hogy kétszavazólapos rendszer szerint voksolnak a választók – általában elegendő, ha a pártlistás adatokkal dolgozunk. A tapasztalat az, hogy az általános megállapításokhoz az egyéni választókerületekben leadott szavazatok megoszlásának ábrázolása nem tesz annyit hozzá, mint amennyi terjedelmet és munkaráfordítást egy ilyen vizsgálat igényel.³ Ráadásul az egyéni jelöltek esetében számolnunk kell a jelöltek pártválasztékában mutatkozó eltérésekkel, valamint az egyes jelöltek személyiségének helybeli megítéléséből szavazatokban megnyilvánuló eltéréssel is. Ez alól természetesen kivétel az a választási térkép, amelyen az OEVK-ban mandátumot szerzett jelöltek területi megoszlását mutatjuk be. Az egyéni választókerületekről készített térképeket is el kell készítenünk akkor, ha kétfordulós a választás és az ottani adatok lényeges eltéréseket mutatnak a listás első forduló adataitól. Választástól függően azokról a pártokról érdemes térképeket készítenünk, amelyeknek legalább az OEVK-k negyedében van talpon maradt jelöltjük.

A választási adatok közül az alábbiakról célszerű választási térképet készíteni:

- választási részvétel 1. és 2. forduló
- a Parlamentbe jutott pártok listás választási arányai
- OEVK-ban mandátumot szerzett jelöltek pártállás szerint
- kormánykoalíció és ellenzék különbségtérképe
- a parlamenti pártok listás eredményei klaszteranalízisének területi vetülete

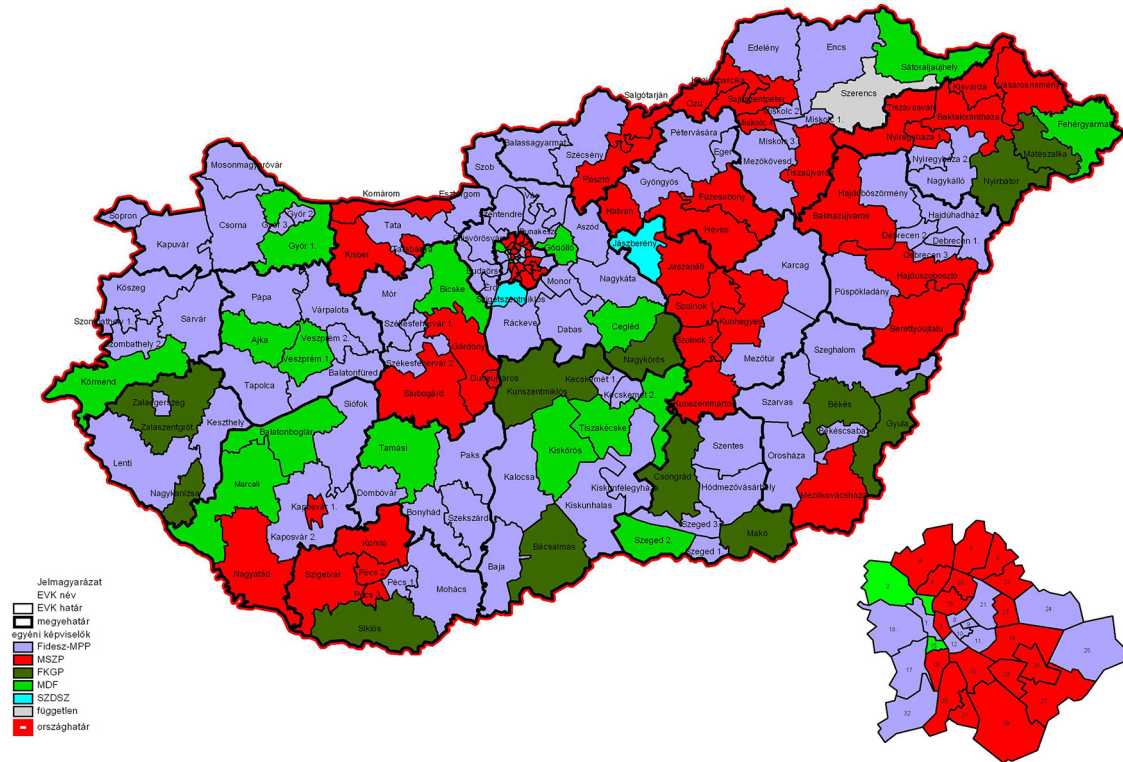
A választási térképek elemzésekor a leíró jelleg mellett az alábbi fontos kérdésekre keresünk válaszokat az analízis során:

- hol szerepelt jobban/rosszabbul az adott párt saját országos átlagához képest és miért;
- melyek azok a választókerületek, amelyekben az adott párt megtartotta korábbi társadalmi támogatottságát, és melyekben veszített látványosan, s mik lehetnek ennek az okai;
- van-e, hol és milyen irányú eltérés a társadalmi támogatás korábbi mintázatától;
- a város/vidék törésvonal hogyan jelenik meg a jelölő szervezetek támogatottságában;
- a fejlődő és a deprimált régiók választási magatartásának jellemzői és eltérései.

¹ A témában önálló oktatási segédlet készült, így csak azokat a kérdéseket érintjük, amelyek nélkülözhetetlenek, illetve amelyekkel ott nem foglalkoztunk.

² A térképekkel szemben szakmai kritérium, hogy azok alak- és mérethelyesek legyenek. A kartogram esetében ez nem követelmény, ilyenkor a bemutatni kívánt jelenség megértése az elsődleges célunk. A jelenkori választások esetében nincs érdemi különbség a földrajztudományi és a statisztikai megközelítés között, így mindkét elnevezés használata helyes.

³ Kivételt képez az az eset, ha túl sok független jelöltünk van, s azok számottevő eredményeket érnek el. Ez esetben indokolt egy, a függetlenek eredményét ábrázoló OEVK-kartogram készítése.



2. ábra

Az egyéni választókerületekben megválasztott képviselők pártállása – 1998

A fentebb megfogalmazott kérdésekre a választásszociológia és a társadalmi földrajz adja meg a megfelelő választ. Ritkán van azonban olyan szerencsénk (és időnk), hogy e tekintetben kellő mélységű vizsgálatot végezhessünk. A népszámlálási és a regionális gazdaságstatisztikai adatok felhasználása – kellő tapasztalat és tudományos ösztön(!) birtokában – azonban általában kielégítő magyarázatot ad a feltett kérdésekre. Ennél mélyebb vizsgálat elvégzése már egy másik, önálló tudományos munka, s jóval meghaladja a tradicionális választási agenda iránt támasztott jogos követelményeket.

7. A VÁLASZTÁSOK UTÓÉLETE

A választásokhoz szorosabb értelemben még két fontos mozzanat tartozik hozzá: a kormánytöbbség létrehozása és a választási panaszok elbírálása. Természetesen e két témakörnél jóval több mozzanat kíséri a voksolásokat, ezek azonban már a politikai mezőbe tartoznak és igazából a következő választási kampány kezdetét jelentik. Mindenekelőtt az eredmények ismeretében a pártok vezetői a nyilvánosság előtt értelmezik és értékelik a történeteket. Magától értetődően ezek politikai nyilatkozatok: egyrészt a saját szavazótábornak adják meg az eredmény értékelését, másrészt a versenytársaknak szóló üzenetek. Minden párt, kivéve talán a kis híján Parlamentbe kerülteket, kisebb-nagyobb győzelemként mutatja fel az elért szavazati arányokat. Mindig van néhány olyan tényező, amely valóban kedvező az adott párt számára, s ennek kivetítésével sugallható a jövő nagy diadala, vagy legalább arra alkalmas, hogy a veszteség minimalizálását elérje a szavazóbázis belső körében. Mindez nem jelenti azt, hogy a pártok belső műhelyeiben a think tankok ne végeznék el a célorientált, alapos, gyakran tudományos igényű vizsgálatot.

A törvényhozás megújításán túl a szavazás révén kialakuló parlamenti arányoknak döntő szerepe van a végrehajtó hatalom megalkotásában, akár a kormányról, akár a köztársasági elnökről legyen szó. A magyar alkotmányos konstrukcióban a kormány megalakítása a nagyobb súlyú esemény. A fentebbi táblázatból könnyen megállapítható, hogy 1998-ban mindenképpen csak többpárti, koalíciós kormány mögött volt biztosítható a parlamenti többség. Elvileg létezik néhány olyan többpárti felállás, amely megfelel a többségi kritériumnak, ami minimum 194 képviselőt jelent. A valóságban azonban a koalícióalkotásban döntő szerepe a politikai távolságnak van. A 6. táblázatban a vastag betűvel szedett adatok megkönnyítik annak a megállapítását, hogy a létrejött hárompárti jobbközép koalíció alakult meg. A kormányalakításhoz elvileg a Fidesz és az FKGP 196 képviselője is elegendő lett volna, mégis a koalícióba fogadták az MDF-et is. Ebben két tényező játszott döntő szerepet. Egyrészt néhány fős parlamenti többséggel kockázatos nekikezdeni egy négyéves ciklusnak, hiszen ilyen relatíve hosszú idő alatt könnyen elveszíthető a vékony többség: haláleset, lemondás, frakcióváltás a parlamentarizmusban természetes mozgást jelent, s erre akkor az elmúlt nyolc évet figyelembe véve bőven akadt példa. Másrészt a Torgyán József vezette kispárt önmagában is kockázatot jelentett, hiszen az Antall József vezette első jobbközép koalíciós kormányban éppen a Torgyán vezette csoport mondta fel a koalíciót. Igaz, akkor a pártnak csak egy kisebb része követte, de ennek tapasztalatait a kormányalakításra felkért Orbán Viktor nem hagyhatta figyelmen kívül.

A rendszerváltás folyamatában megalkotott választási törvény ebből a szempontból is jól vizsgázott, az első öt választás után rövid idő alatt és könnyen létrejöttek a kormánykoalíciók, s működött a jobbközép-balközép politikai váltógazdálkodás. 2010-re olyan gazdasági, társadalmi és politikai változások következtek be, amelyek hatására a Fidesz–KDNP frakciónövetség oly mértékű parlamenti többségre tett szert, amely szükségtelenné tette a koalíciós társ keresését és bevonását. Az elért kétharmados parlamenti többség számos következménye már nem tartozik a választáselemzés tárgykörébe.

Választási jogorvoslatot általában akkor nyújtanak be, ha az eredmény megállapításakor hibát vélelmeznek, vagy valamilyen az eredményt befolyásoló cselekmény történt. A panasz elbírálása során

a választási eljárásról szóló törvényben foglaltak szerint kell eljárni, s az első döntés után mindig van legalább egy második jogorvoslati lehetőség és fórum is.¹

* * *

Rövid, vázlatos munkánkban a teljesség igénye nélkül felvázoltuk, példákkal és tudományos kérdésfeltevésekkel illusztráltuk egy konkrét jelenkori országgyűlési választás jelenkortörténeti elemzésének legfontosabb aspektusait. A tanulmány a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Közigazgatási Kara választásigazgatási továbbképzési szakos hallgatóinak készült. Ám ebben a formában nem jöhetett volna létre az e szakon vagy elődjén, továbbá a Zsigmond Király Egyetemen, az ELTE BTK és TÁTK különböző kurzusain lassan két évtizedes oktatómunka serkentő hatása nélkül. Köszönettel tartozom a Politikátörténeti Intézetnek is, hogy a választástörténeti kutatásokat elkezdhettem náluk, és amiért nyugodt körülményeket teremtettek a Magyarország választástörténetét 1920-tól tárgyaló tanulmánykötet szerkesztői munkálataihoz és Magyarország 20. századi választási atlaszának elkészítéséhez. Bízom benne, hogy tanulmányaik folyamán hasznát vehetik a munkának más hallgatók, szakemberek és a választásokkal foglalkozó érdeklődők is, ha találkoznak vele.

¹ A választások kiírásának kezdetétől a névjegyzéktől kezdve bármely tételezett visszaélés esetében van helye jogorvoslatnak, ez azonban nem a választások utóéletéhez, hanem az egyes választási fázisokhoz kapcsolódik.



A Nemzeti Közszolgálati Egyetem kiadványa.

Nordex Nonprofit Kft. – Dialóg Campus Kiadó • www.dialogcampus.hu • www.uni-nke.hu • 1083 Budapest,
Ludovika tér 2. • Telefon: 06 (30) 426 61 16 • E-mail: kiado@uni-nke.hu • A kiadásért felel: Petró Ildikó
ügyvezető • Kiadói szerkesztő: Szarvas Melinda • Tördelőszerkesztő: Kőrösi László

ISBN 978-615-5764-93-6 [PDF]

ISBN 978-615-5764-94-3 [ePUB]

A kiadvány a KÖFOP-2.1.1-VEKOP-15-2016-00001 „A közszolgáltatás komplex kompetencia, életpálya-program és oktatás technológiai fejlesztése” című projekt keretében jelent meg.

SZÉCHENYI



MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap



BEFEKTETÉS A JÖVŐBE